„ASPEKTY DWUJĘZYCZNOŚCI - W TERAPII PSYCHOLOGICZNEJ, LOGOPEDYCZNEJ I PEDAGOGICZNEJ - na podstawie doświadczeń z pracy Poradni Psych.-Ped. nr 5 w Katowicach”

Na świecie istnieje około 7000 języków, a dwie trzecie ludzkości jest dwujęzyczna lub wielojęzyczna. W ostatnich latach (ze względu na nasilającą się emigrację młodych ludzi) ilość dzieci dwujęzycznych ciągle wzrasta.

Dwujęzyczność z łac. **bilinguis** - oznacza „sprawny w dwóch językach”. W średniowieczu termin ten był również synonimem słów „sprytny, zaradny”. W 1935 roku amerykański językoznawca Leonard Bloomfield zdefiniował dwujęzyczność, jako zdolność do mówienia dwoma językami – jak osoby jednojęzyczne. Dzisiaj coraz częściej mówi się, że idealna dwujęzyczność nie istnieje, tzn. że nie można w sposób identyczny opanować dwóch systemów językowych.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie propozycji postępowania psychologicznego, logopedycznego i pedagogicznego wobec dzieci emigrujących wraz z rodzicami do Polski znającymi język polski w niewielkim stopniu lub wcale.

Rozumienie dwujęzyczności często powiązane jest z migracją, porzuceniem dotychczasowego miejsca zamieszkania, przyjaciół, znajomych, a nawet rodziny i wejście w nową kulturę, nową społeczność, nową grupę odniesienia. Problemy rekonstrukcji własnej tożsamości i stworzenia nowych relacji społecznych dotyczą w jednakowym stopniu dorosłych jak i dzieci emigrujących wraz z rodzicami. W nowym środowisku stają one wobec wielu wyzwań takich jak: nauka obcej kultury, wzorów zachowań, redefinicji wartości, zaistnienia w grupie rówieśniczej, a przede wszystkim opanowania języka w stopniu, który umożliwiłby im swobodną wymianę myśli, przeżyć i uczuć.

Opuszczenie dotychczasowego miejsca pobytu może negatywnie wpływać na poczucie bezpieczeństwa, przynależności. W klasyfikacji zdarzeń stresujących znajdujemy przeprowadzkę jako czynnik istotnie determinujący wzrost poziomu odczuwanego stresu. Wywołuje to wzmożone negatywne emocje, a nawet nasila poziom lęku i może wywoływać zaburzenia dotychczasowego zachowania.

Nie potrafiąc sprostać stawianym wymaganiom dziecko może zacząć odczuwać negatywne uczucia wobec samego siebie - co skutkuje obniżonym poczuciem własnej wartości, a w konsekwencji prowadzi do rozwoju poczucia bezradności. Posługiwanie się dwoma językami niesie ze sobą wiele korzyści, ale również jest źródłem różnorodnych problemów m.in. natury psychologicznej i społecznej. Pojawia się kłopot z kształtowaniem własnej tożsamości, frustracja wywołana złym sposobem nabywania nowego języka i związane z nią zachowania agresywne bądź pasywne(2). Poprzez język przekazywane są normy i sposoby zachowania, oceny i wartości nie tylko moralne, ale estetyczne i kognitywne(1). Wobec braku swobody posługiwania się językiem rodzi się poczucie zagubienia i osamotnienia nie tylko w obszarze społecznych relacji, ale również możliwości zaspakajania podstawowych potrzeb związanych z poczuciem bezpieczeństwa.

Profilaktyka oraz terapia psychologiczna mają na celu rozwój właściwych mechanizmów adaptacyjnych do nowej rzeczywistości, obniżenie poziomu stresu i niepokoju wynikającego z nowych warunków życia oraz zdobywanie kompetencji społecznych umożliwiających tworzenie nowych relacji rówieśniczych, a także radzenie sobie z trudnymi emocjami. Oddziaływaniami psychologicznymi powinni zostać objęci również opiekunowie i rodzice dzieci, aby przekazywać im odpowiednie zasady postępowania z dzieckiem.

Ważna jest umiejętność świadomego stwarzania dziecku możliwości interakcji, by mogło spontanicznie i naturalnie tworzyć nowe kontakty społeczne, a w konsekwencji przyswajać obowiązujące w danej kulturze wzorce i modele zachowań oraz uczyć się

nowego języka poprzez naśladowanie. Istotnym elementem rozwijania kompetencji społecznych jest modelowanie. Ważne jest zatem umożliwienie dziecku udziału w różnych sytuacjach społecznych, czy regularnie spotykających się grupach - by w sposób naturalny asymilowało obowiązujące w danej kulturze standardy zachowań, rozwijało kompetencję komunikacyjną (dostosowanie sposobu mówienia do sytuacji), poszerzało słownictwo(3). W konsekwencji działania te umożliwią identyfikację ze społecznością kraju pobytu oraz prawidłowe i będące źródłem satysfakcji interakcje z kolegami oraz z nauczycielami.

Cytując za prof. J. Cieszyńską „Aby być akceptowanym przez grupę społeczną konieczne jest posiadanie określonych społecznych umiejętności. W większości są one kulturowo warunkowane, dotyczy to np. odczytywania sygnałów niewerbalnych od wskaźników mowy ciała do informacji odbieranych ze sposobu ubierania się. Jednym ze wskaźników jest reakcja spoglądania uznawana za sygnał postaw i emocji interpersonalnych. Twarz jest u człowieka głównym źródłem informacji o stanach emocjonalnych. Patrzenie w oczy jest ważnym czynnikiem nawiązywania więzi społecznych"(6). Najczęściej towarzyszy ono mowie i jest z nią zsynchronizowane.

Unikanie kontaktów werbalnych z rodzimymi użytkownikami języka, obserwowane często u etników ograniczają im skutecznie integrację społeczną, poprzez zmniejszanie częstotliwości patrzenia w oczy. Fakt ten staje się równocześnie wyznacznikiem cech osobowości. Osoby unikające spojrzenia są traktowane jako nerwowe, napięte, niewarte zaufania. Ktoś patrzący w oczy postrzegany jest jako chętny do działania, szczery, pozytywnie nastawiony i uważny. Sposób w jaki nas spostrzegają inni członkowie społeczności wpływa na to, jak będą zachowywać się oni wobec nas(5).

Konkludując - warunkiem prawidłowego rozwoju jest właściwa identyfikacja ze społecznością kraju pobytu oraz prawidłowe i będące źródłem satysfakcji interakcje z kolegami, nauczycielami. Cytując za prof. dr hab. Jagodą Cieszyńską „Język służy więc nie tylko do porozumiewania się i nabywania wiedzy, ale zapewnia on przede wszystkim rozwój osobowości jednostki"(4). Osoba w tym dziecko, aby prawidłowo funkcjonować w grupie społecznej poza aspektem werbalnym porozumiewania się musi również opanować reguły komunikacji niewerbalnej – gesty, mimikę, ton głosu. Kolejnym wyzwaniem jest przyswojenie sposobów wyrażania i przekazywania emocji i uczuć. Poprzedzone adekwatnym uświadomieniem sobie własnego stanu emocjonalnego można odpowiednio do wymagań sytuacji podejmować próby radzenia sobie z nimi. Płynne opanowanie wszystkich tych aspektów komunikacji werbalnej i niewerbalnej daje poczucie bycia zrozumiałym. Chodzi o umożliwienie dziecku nauki rozumienia intencji komunikacyjnej(6). Tylko wtedy posługiwanie się językiem umożliwi realizację potrzeby bezpieczeństwa w sensie przynależności do grupy i pełną identyfikację z jej członkami.

Innym źródłem trudności dziecka dwujęzycznego jest wybór właściwego kodu językowego w różnych codziennych sytuacjach - mniej lub bardziej formalnych. Dziecko naprzemiennie słyszy zwroty w dwóch językach w tych samych sytuacjach. Utrudnia to rozumienie i zwalnia tempo nabywania języka, co może potęgować frustrację dziecka. Wtórnie do trudności komunikacyjnych mogą rozwinąć się problemy emocjonalne czy zaburzenia zachowania(7).

Ważnym wydaje się tu umożliwienie dziecku udziału w różnorodnych sytuacjach społecznych, które będą dla niego źródłem doświadczeń werbalnych ale i pozawerbalnych, źródłem pozytywnych informacji zwrotnych wzmacniających poczucie akceptacji i przynależności. Ważne jest naśladowanie wypowiedzi, któremu towarzyszy odgrywanie ról. Wówczas dziecko używa słów i zwrotów w stosunku do rozmówcy w ten sam sposób i z tą samą intencją jaki obowiązuje w danej kulturze - co sprzyja nieintencjonalnemu uczeniu się języka. Językowa komunikacja i rozumienie kodu językowego umożliwia jego rozumienie w warstwie symbolicznej, co z kolei ułatwia pełnienie czy choćby naśladowanie w zabawie ról społecznych. Językowy opis roli umożliwia podejmowanie zabawy symbolicznej.

Przejście z jednego środowiska do drugiego stanowi zarówno dla osób dorosłych jak i dla dzieci duże wyzwanie pod względem możliwości adaptacyjnych i wymaga uruchomienia zasobów psychicznych. W tej perspektywie komunikacja językowa jest tak silnie sprzężona z budowaniem osobowości dziecka, że nauka drugiego języka sposobem „rzucania na głęboką wodę" wydaje się karygodnym błędem. W istocie niektóre dzieci „toną" w sytuacji braku możliwości komunikowania się językowego(8).

Należy tutaj zaznaczyć, że u różnych dzieci gotowość do mówienia w nowym języku nie jest jednakowa. Jedno dziecko będzie mówiło od razu (nie przejmując się popełnianymi błędami językowymi), inne zaś będzie potrzebowało znacznie więcej czasu, aby zacząć używać drugiego języka. Przejście z jednego środowiska językowego do drugiego wspierać powinny zabawy terapeutyczne ułatwiające dziecku rozumienie sytuacji językowej w jakiej się znalazło.

Napotykane trudności podczas nauki drugiego języka mogą generować problemy natury psychicznej i prowadzić do wykształcenia się mechanizmów obronnych, często o charakterze negatywnym w postaci zachowań pasywnych lub nawet agresywnych. Te pierwsze przejawiają się: w samotnych zabawach, reakcjach płaczem na niepowodzenia, w odmowie jedzenia, w niechęci do opowiadania rodzicom o tym, co działo się w przedszkolu, czy szkole. Reakcje agresywne mogą natomiast ujawniać się tylko w domu lub tylko w przedszkolu lub w szkole. W domu są to najczęściej napady złości, niszczenie zabawek, jawne nieposłuszeństwo wobec nakazów rodziców. W przedszkolu i szkole przemoc fizyczna wobec rówieśników(9).

Zagrożeniem dla prawidłowego kształtowania się obrazu samego siebie jest poczucie braku kompetencji w zakresie umiejętności komunikacyjnych oraz nasilone przeżywanie swojej odmienności. Może to prowadzić do izolowania się w obrębie grupy rówieśniczej, a w konsekwencji do odrzucenia przez potencjalnych kolegów i koleżanki. Wówczas dziecko, aby zwrócić na siebie uwagę lub zaistnieć w grupie może podejmować zachowania opozycyjno-buntownicze, impulsywne lub może dojść do rozwoju u takich dzieci zaburzeń lękowych z odmową chodzenia do szkoły włącznie.

Aby zapobiegać takiemu scenariuszowi istotne wydaje się podejmowania działań profilaktycznych, których celem jest przygotowanie dziecka do rozpoczęcia nauki w szkole lub przedszkolu. Celem takich działań poza nauką akceptacji swojej odmienności powinno być stopniowe przygotowywanie do poradzenia sobie z sytuacją trudności komunikacyjnych – brakiem umiejętności porozumienia się.

Przed rodzicami stoi zadanie świadomego kierowania interakcjami społecznymi, w toku których dziecko będzie mogło nabywać umiejętności posługiwania się językiem w sposób swobodny i naturalny. Tylko wtedy język kraju osiedlenia może stać się językiem funkcjonalnie pierwszym - co sprzyjać będzie identyfikacji i przynależności do kultury w której dziecko żyje. W innym przypadku mogą pojawić się trudności z ukształtowaniem własnej tożsamości oraz poczucie niedopasowania wewnętrznego rozdarcia „ja – oni". Spowodować to może zagubienie i wpływać negatywnie na pełnienie ról społecznych.

Mogą pojawić się problemy z internalizacją wzorów zachowań typowych dla danego społeczeństwa. Dlatego tak ważnym elementem w procesie uspołeczniania jest sprawne posługiwanie się językiem. Jak twierdz Bernstein jednostki uczą się ról poprzez uczestnictwo w komunikacji(10).

Rozważając psychologiczne aspekty i koszty dwujęzyczności warto również rozszerzyć oddziaływania na rodzinę jako całość. To rodzina zapewnia dziecku spełnienie podstawowych potrzeb np. bezpieczeństwa, akceptacji, bliskości, intymności, stabilności emocjonalnej - tak ważnych w obliczu zmieniających się zewnętrznych warunków życia.

Akceptacja samego siebie, stabilne poczucie własnej wartości rozwijają się w warunkach sprawnie funkcjonującej rodziny. Rodzina – to nie tylko rodzice i dzieci, ale często również dziadkowie. Tym ostatnim bardzo zależy, aby dziecko znało też język kraju pochodzenia. To dziadkowie właśnie często strofują rodziców, że ich wnuki źle mówią w swoim pierwszym języku. Należy jednak pamiętać, że w jednakowym stopniu nie da się

opanować obu języków, a język kraju docelowego jest (niestety) dla przyszłości dziecka ważniejszy. Chociaż często dziadkowie się z tym nie zgadzają, należy poczekać z doskonaleniem pierwszego języka dziecka – zwłaszcza, jeśli ono przygotowuje się do szkoły lub jeśli już jest uczniem, a nauka czytania i pisania w drugim języku stwarza trudności.

Wypracowanie nowych standardów zachowania spójnych z normami nowej społeczności umożliwia radzenie sobie z powszechnymi w danej kulturze sytuacjami i pozwala zachowywać się w odpowiedni sposób, co w konsekwencji prowadzi do bycia zaakceptowanym przez nową grupę.

Podczas pracy indywidualnej z dziećmi – emigrantami spotykamy się z problemem nierozumienia pewnych reguł regulujących życie społeczne, czy kontynuowanie zachowań typowych dla społeczności kraju pochodzenia. W tym kontekście dzieci te rozumieją również zachowania rówieśników wobec siebie. Bezkrytyczne przenoszą znane im reguły na grunt nowej rzeczywistości. Dzieci te podejmują próby nawiązania nowych znajomości. Jednak nie znając języka nie potrafią adekwatnie komunikować się, czy odczytywać sygnały niewerbalne. Wówczas zwracają na siebie uwagę poprzez zachowania dysfunkcyjne. Na tym podłożu powstaje wiele sytuacji konfliktowych. Nie umiejąc ich wyjaśnić i rozwiązać zdarza się, że dzieci wycofują się z kontaktów lub obronnie podejmują zachowania agresywne.

Warto tu przytoczyć przypadek 8-letniego chłopca – ucznia II klasy szkoły podstawowej, który do Polski imigrował z jednej z republik posowieckich. Jego znajomość języka polskiego była niewielka. Również rodzice opanowali rozumienie języka w niewielkim stopniu. W domu porozumiewali się w języku ojczystym. Chłopiec rozpoczął naukę w polskiej szkole bez wcześniejszego przygotowania – został rzucony na głęboką wodę. Nie rozumiejąc języka, nie potrafił porozumieć się z rówieśnikami i nawiązać satysfakcjonujących relacji. Dlatego w sposób agresywny chciał zbliżyć się do swoich kolegów i koleżanek – przytulał ich często wbrew ich woli. Im bardziej dążył do kontaktu tym dzieci bardziej się go bały i unikały. Coraz częściej przejawiał na terenie szkoły dysfunkcyjne zachowania. Ostatecznie trafił do Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej z podejrzeniem zaburzeń zachowania. Biorąc pod uwagę kontekst psychospołeczny chłopca, podjęto działania mające na celu jego głębszą integrację z kolegami i koleżankami z klasy. Odbył się cykl zajęć integracyjnych, oraz zajęcia poświęcone tolerancji przeciwdziałające wykluczeniu społecznemu. Chłopca objęto również pomocą logopedyczną oraz psychologiczno-pedagogiczną na terenie poradni. Zajęcia z perspektywy psychologicznej miały charakter treningu umiejętności społecznych w kontekście tworzenia relacji i ich podtrzymywania. Były ukierunkowane również na modelowanie adekwatnych sposobów zachowania, nabywanie zachowań pożądanych społecznie oraz na stopniową internalizację norm społecznych. Koncentrowały się również na umiejętności interpretacji sygnałów niewerbalnych komunikatów, by prawidłowo odczytywać emocje i je okazywać, a także przekazywanie pełni swych przeżyć emocjonalnych i uczuciowych. Ważne było również obniżenie poziomu odczuwanego stresu w aspekcie profilaktyki zaburzeń lękowych.

Celem nadrzędnym podejmowanych oddziaływań jest dążenie do uformowania spójnej struktury tożsamości dzieci emigrujących do Polski, do rozwoju kompletnej osobowości umożliwiającej akceptację wspólnotowości - a zarazem różnorodności, odmienności, indywidualności.

Cytując za prof. J. Cieszyńską „ Istotnym aspektem odziaływań psychologicznych jest pozbawienie dzieci emigrantów lęku przed innością z jednej strony, z drugiej natomiast asymilacja z nową społecznością, która zapobiegnie poczuciu odrzucenia”(11). W konsekwencji umożliwi to realizację potrzeby przynależności i bezpieczeństwa oraz stworzy warunki pełnego, wszechstronnego rozwoju i pozwoli na samorealizację.

Reasumując przytoczony wywód oparty na literaturze przedmiotu oraz własnych doświadczeniach należy podkreślić, że oddziaływanie psychologiczne powinno mieć

charakter profilaktyczny i obejmować wiele aspektów funkcjonowania dziecka w nowej ojczyźnie. Najważniejszymi wydają się być:

- trening umiejętności społecznych z internalizacją nowych wzorców oraz norm zachowania;
- rozwijanie umiejętności komunikacji - zarówno werbalnej jak i niewerbalnej z uwrażliwieniem na sygnały mowy ciała;
- rozwijanie inteligencji emocjonalnej – umiejętności identyfikowania i wyrażania emocji, umiejętności radzenia sobie z emocjami trudnymi;
- odziaływania w środowisku szkolnym i głównie klasowym - mające na celu przeciwdziałanie społecznemu wykluczeniu i pełną integrację z nową grupą rówieśniczą – rozwijanie empatii i tolerancji wobec inności;

Wsparciem psychologicznym należy objąć również całą rodzinę, a szczególnie rodziców tak, aby zapewnić prawidłowy proces wychowawczy i socjalizacyjny. Istotne jest również stworzenie warunków służących asymilacji całej rodziny w nowym środowisku. Umożliwić należy również rodzicom dzielenie się własnymi problemami i trudnościami np. w formie indywidualnych konsultacji, porad czy grupy wsparcia.

Według badań ekspertów zajmujących się tematyką dwujęzyczności (Bruce Tomblin, Johanne Paradis) ok. 7-10% dzieci ma trudności z przyswojeniem języka – ma uboższy niż rówieśnicy słownik, trudności sprawia im rozumienie rozbudowanych i skomplikowanych struktur gramatycznych (związków frazeologicznych, zdań, sformułowań metaforycznych) – odsetek ten jest jednak identyczny u dzieci jedno- i dwujęzycznych. Wniosek z tego jest taki, że dzieci dwujęzyczne, mające trudności z nabywaniem mowy, miałyby je również, gdyby znały tylko jeden język. Zatem przyczyną opóźnień w nabywaniu danego systemu językowego nie zawsze jest dwujęzyczność, a inne deficyty rozwojowe.

Dzieci dwujęzyczne osiągają tzw. „kamienie milowe„ rozwoju języka mniej więcej w tym samym wieku, co dzieci jednojęzyczne. Pierwsze dźwięki, wyrazy, zdania mogą pojawiać się w szerokich przedziałach czasowych (do kilku miesięcy) u poszczególnych dzieci. Zarówno jednojęzyczne i dwujęzyczne mieszczą się w tych ramach (dwunastomiesięczne dziecko i osiemnastomiesięczne może wypowiadać tylko kilkanaście słów). Aby odróżnić, czy mamy do czynienia z rozwojowymi zaburzeniami językowymi czy niewystarczającym kontaktem z danym językiem, musielibyśmy znać dobrze oba języki dziecka. Terapeutów tak przygotowanych, znających kilka języków, jest niewielu. Próbujemy więc dociec na podstawie wywiadu z rodzicami, czy trudności występują tylko w „słabszym” języku dziecka, czy pojawiają się w pierwszym języku. Jeśli mamy do czynienia z zaburzeniami językowymi, to będą się one pojawiały w obu językach.

Powody problemów, z którymi spotykają się dzieci dwujęzyczne są nieco inne niż opóźnienia rozwojowe w nabywaniu języka. Na podstawie analizy indywidualnych przypadków dzieci dwujęzycznych, które trafiają do naszej Poradni, obserwujemy, że posługują się one lepiej jednym językiem, a słabiej drugim. Niestety, ten słabiej znany im język okazuje się dość szybko językiem przedszkolnym czy szkolnym. Dzieci, będąc mniej biegłe w tym języku od początku mają kłopoty z rozumieniem poleceń opartych na użyciu języka (szczególnie od osób dorosłych-nauczycieli, opiekunów). Łatwiej jest im w kontaktach rówieśniczych, ponieważ dzieci, szczególnie młodsze, wspomagają się niewerbalnymi środkami komunikacji.

Problemy z szykiem zdania, błędy fleksyjne (szczególnie jeśli pierwszy język dziecka nie jest fleksyjny); wtrącanie wyrazów z jednego języka do drugiego; stosowanie kalk językowych („dobrze się czujesz?”=”jesteś ok?”); mniejszy zasób słownictwa (choć sumarycznie zasób słownictwa w obu językach jest taki sam, jak u dzieci jednojęzycznych); przejściowa utrata płynności mowy-zacinanie się (dawanie sobie czasu na znalezienie właściwego słowa czy zwrotu). To wszystko sprawia, że dzieciom dwujęzycznym przypisuje się często opóźnienia i deficyty rozwojowe. Gdyby te same dzieci miały lepszą styczność z językiem „słabszym”, więcej czasu spędzały słuchając

osób posługujących się tym językiem w sposób nienaganny, miały okazję używać zasłyszanego słownictwa i nowych struktur gramatycznych bez obaw, że ich potknięcia wywołają śmiech czy drwinę, szybko dogoniłyby rówieśników.

Podobnie bywa ze starszymi dwujęzycznymi dziećmi, które od razu po przyjeździe ze swojego kraju trafiają do szkoły. Trudności z nauką czytania i pisania biorą się stąd, że dzieci te nie znają słów, które muszą składać w czytany tekst. Rozwój umiejętności czytania i pisania jest wtórny do rozwoju języka mówionego.

Dlatego proponujemy dzieciom młodszym i starszym udział w zajęciach „Szkoły czytania", na których wykorzystując metodę prof. Jagody Cieszyńskiej, pomagamy w nabywaniu równocześnie języka mówionego i pisanego.

Oczywiście, że łatwiej byłoby dzieciom opanować sztukę czytania i pisania za pośrednictwem języka „silniejszego". Samych zasad składania głosek w sylaby, a sylab w wyrazy można nauczyć się raz w jednym języku i przenieść tą wiedzę do innego języka (po warunkiem, że mamy do czynienia z tym samym typem pisma). Ale dzieci, które trafiają do naszej placówki zostały „wyrwane" ze swoich językowych środowisk, często zanim rozpoczęły naukę w przedszkolach czy szkołach.

Możemy jedynie zaoferować im naukę języka polskiego, „słabszego, drugiego" w taki sposób, by jednocześnie nadążały za wymaganiami, jakie niesie polskie przedszkole czy szkoła, ale też by te nowe wyzwania były dla nich miłą i ciekawą przygodą intelektualną. Metoda nauki czytania, którą stosujemy w Poradni pozwala na wprowadzanie materiału literowego zgodnie z mechanizmami rozwoju języka, ułatwia poznawanie wszystkich liter polskiego alfabetu, zwiększa zasób słownictwa, uczy w przyszłości pisowni trudnych polskich wyrazów, ułatwia opanowanie czytania ze zrozumieniem. Wpływa na rozwój sprawności i kompetencji językowych. Musimy tylko zrozumieć, że dzieci dwujęzyczne mają prawo do błędów i potknięć, które towarzyszą wszystkim uczącym się języka pierwszego czy drugiego.

Słuchanie, mówienie, czytanie i pisanie – to kolejne etapy sprawności językowych. Zostały one wymienione w kolejności – do najłatwiejszej – do najtrudniejszej. Dziecku, które przyswaja nowy język należy stwarzać sytuacje do wsłuchiwania się w brzmienie języka – jego melodię, intonację, fonetykę i akcentowanie poszczególnych wyrazów. Jednak ponieważ nie wszystkie dzieci są jednakowo dobrymi słuchowcami, jako najbardziej odpowiedni sposób nauki języka polecamy metodę polisensoryczną (aktywizującą możliwie największą ilość zmysłów).

W przypadku dzieci dużą popularnością cieszą się różnego rodzaju bajki, piosenki i zabawy z możliwością naśladowania poszczególnych słów, czy wyrażeń gestem. Rodzicom polecamy, aby dzieci w domu oglądały polskie filmy animowane (tzw. kreskówki), w których sympatyczne i pełne humoru postacie zwierząt i ludzi posługują się stosunkowo prostym językiem. Filmy te zawierają też często aspekt emocjonalny, moralny, kulturowy i obyczajowy. (U dzieci z trudnościami w opanowaniu drugiego języka – proponujemy czasowo zrezygnować z oglądania, czy czytania bajek w języku kraju pochodzenia.)

Bardzo ważnym jest, aby codziennie rodzice podejmowali próby mówienia wraz z dzieckiem w języku polskim (na początku może to być nawet 10 – 15 minut dziennie). Chodzi o ustalenie stałej pory w ciągu dnia, aby rodzina mogła integrować się na płaszczyźnie nowej, wspólnotowej tożsamości językowej. Daje to możliwość uświadomienia dziecku, jak bardzo posługiwanie się nowym językiem jest ważne dla całej rodziny.

Równocześnie z nauką mówienia można podejmować próby wspólnego odczytywania prostych wyrazów i zdań w j. polskim – służyć do tego mogą kolorowe książeczki tematyczne – zawierające rysunek i odpowiadające mu słowo lub wyrażenie. Zarówno do nauki już zaawansowanego słownictwa, ćwiczeń artykulacyjnych oraz ortografii - polecamy sprawdzoną nie tylko w naszej poradni serię pozycji słynnej polskiej logopedki – pani Małgorzaty Strzałkowskiej (tytuły takie jak np.: „A jak anakonda", „B jak

barakuda", „C jak cykada", itd.) w formie wierszy i rymowanek. Do nauki czytania, jak i pisania niezbędną pomocą będą również „Klocki Rocławskiego" – biało-zielone, małe klocki z wszystkimi literami alfabetu polskiego (w formie drukowanej oraz pisanej), które posłużą najpierw do odwzorowywania wyrazów, a następnie do ich układania z pamięci i ze słuchu. Klocki profesora Bronisława Rocławskiego stanowią doskonały przykład wykorzystania tak lubianej przez dzieci metody aktywności jaką jest zabawa.

Do nauki pisania oprócz tradycyjnych zeszytów, jako atrakcyjną dla dzieci formę proponujemy używanie klawiatury komputerowej (najpierw z włączoną funkcją korekty błędów, a następnie bez niej) i użycie kolorów - które poprzez stymulację drugiej półkuli mózgowej wzmocnią procesy pamięciowe.

Niestety także i wśród dzieci dwujęzycznych diagnozujemy dysleksję rozwojową – czyli specyficzne trudności utrudniające naukę czytania i pisania. Charakterystyczne dla tego typu dysfunkcji są dysharmonie poszczególnych sfer rozwoju intelektualnego, ze szczególnym uwzględnieniem deficytu fonologicznego (który w nabywaniu języka jest priorytetowy). Dysleksja rozwojowa, tak jak i inne diagnozowane psychologicznie, czy logopedycznie dysfunkcje - w znacznie większym stopniu (niż w przypadku dzieci jednojęzycznych) utrudniają przyswajanie języka w mowie i w piśmie dzieciom dwujęzycznym.

Przeprowadzone w klasach trzecich szkól podstawowych (także w śród dzieci dwujęzycznych) badania przesiewowe w kierunku „ryzyka wystąpienia dysleksji rozwojowej" – wskazały na znaczny odsetek uczniów z trudnościami w głośnym czytaniu, czytaniu ze zrozumieniem oraz w poprawnym ortograficznie czy graficznie pisaniu. U wszystkich badanych dzieci dwujęzycznych stopień opanowania czytania ze zrozumieniem - w porównaniu z dziećmi urodzonymi i wychowanymi w Polsce – był najsłabszy (nawet jeśli tempo i poprawność głośnego czytania były bez zastrzeżeń). Uczniowie ci mieli też problemy z płynnym budowaniem odpowiedzi na pytania do tekstu.

W obecnym kształcie ośmioklasowej polskiej szkoły podstawowej , klasa trzecia jest ostatnim rokiem przygotowania dziecka do sprawnego opanowania czytania i pisania, aby mogło ono z powodzeniem przyswajać wiedzę z poszczególnych przedmiotów pojawiających się stopniowo od klasy czwartej. W tym kontekście jedną z najważniejszych dla ucznia sprawności szkolnych jest właśnie czytanie ze zrozumieniem, którego opanowanie jest dla dziecka dwujęzycznego szczególnie trudne. Dlatego należałoby zintensyfikować oddziaływania rodziców, szkoły i poradni – aby stwarzać dzieciom dwujęzycznym jak najlepsze warunki do nabywania języka kraju, w którym ich rodzice zdecydowali się żyć i pracować.

Należy zaznaczyć, że bardzo niekorzystną dla dzieci dysfunkcyjnych (szczególnie w wieku przedszkolnym i szkolnym) sytuacją jest kolejna zmiana przez ich rodziców kraju pobytu – ze względu na konieczność jak najlepszego opanowania przez dziecko języka potrzebnego w procesie kształcenia i wychowania (w tym kształtowania tożsamości społecznej, kulturowej i narodowej). Nabywanie nowego języka – we wszystkich jego aspektach jest procesem żmudnym i czasochłonnym, który powinien przebiegać długofalowo i jednocześnie na wielu płaszczyznach życia młodego człowieka.

Jak widać aspekty psychologiczne, logopedyczne i pedagogiczne dwujęzyczności są zagadnieniem złożonym i wymagają podjęcia wielorakich działań - tak indywidualnych jak i grupowych, najlepiej przy współudziale wielu podmiotów.

psycholog - mgr Aleksandra Konieczny-Siwy

logopeda – mgr Jolanta Kozarzewska

pedagog – mgr Iwona Stolarczyk

BIBLIOGRAFIA:

1.„DWA JĘZYKI, DWIE KULTURY UCZNIÓW – MIGRANTÓW”, Joanna Leek, Uniwersytet Łódzki, PRACE NAUKOWE Akademii i im. Jana Długosza w Częstochowie;

2.„POSTĘPOWANIE LOGOPEDYCZNE Z DZIECKIEM WIELOJĘZYCZNYM”, studium przypadku – Internet, dr Iwona Michalak-Widera, mgr Iwona Bijak;

3.”LINGWISTYCZNE I PSYCHOLOGICZNE PROBLEMY OSÓB DWUJĘZYCZNYCH”, prof. dr hab. Jagoda Cieszyńska, Katedra Logopedii i Lingwistyki Edukacyjnej AP Kraków – Internet;

4.„DYSLEKSJA W KONTEKŚCIE NAUCZANIA JĘZYKÓW OBCYCH”, pod redakcją prof. Marty Bogdanowicz i Marioli Smoleń, wydawnictwo „Harmonia”;